



НАУКОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ



Борщук Тарас Євгенович

здобувач освітньо-наукової програми доктора філософії за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» кафедри публічного управління та адміністрування Національного лісотехнічного університету України.

У другій половині XX і на початку XXI ст. корупція стала однією з найактуальніших соціально-економічних проблем цивілізаційного розвитку. Генеральний секретар ООН, аналізуючи роль корупції в сучасних соціально-економічних процесах, зазначав, що корупція існує у всіх країнах – багатих і бідних, на півночі і на півдні: на його думку, корупція є посяганням на цінності та ідеали ООН. Вона позбавляє людей шкіл, лікарень, відлякує інвесторів і веде до розбазарювання природних ресурсів, підриває верховенство права й сприяє вчиненню інших злочинів. За даними ООН, на початку XXI ст. через корупцію світова економіка щороку втрачає 2,6 трлн доларів, щорічний обсяг хабарів як основи корупції, в світовому масштабі становить трильйони доларів. Тому є всі підстави стверджувати що проблема подолання корупції на початку XXI ст. стала надзвичайно актуальною для цивілізаційного розвитку в глобальному масштабі.

Корупція в різних країнах проявляється по-різному - її визначають національні, етнічні, релігійні та правові традиції, що дозволяють ті чи інші неправомірні дії відносити чи не відносити до зловживань, підкупу або продажності. Наприклад, в деяких країнах піднести невеликий подарунок чиновнику на день народження або на свято вважається природним, тоді як в інших країнах факт отримання такого подарунка буде сприйматися як грубе порушення норм суспільної моралі.

Впродовж тривалого часу однією з найбільш небезпечних загроз соціально-економічного розвитку України постає саме корупція, яка в свою чергу обумовлює зменшення довіри до державних інституцій, зменшує ефективність функціонування системи державного управління. Як зазначають провідні вітчизняні дослідники корупційних процесів, попри значні зусилля, спрямовані на створення ефективної системи запобігання та протидії корупції, рівень її поширення продовжує залишатися високим, що підтверджується як національними соціологічними опитуваннями, так і міжнародними рейтингами [1]. Також необхідно зазначити, що вже тривалий час Україна має репутацію дуже корумпованої держави, що в умовах війни стає однією з найбільш небезпечних загроз на шляху подальшого розвитку її незалежності й соціального та економічного прогресу, спричиняє значні економічні та екологічні збитки, посилює соціальну напруженість у суспільстві, сприяє зростанню недовіри до державної влади.

З точки зору економічної науки, корупція – це особливий вид економічних відносин, які виникають у результаті трансформації соціально-економічних відносин, які за своєю природою не економічні. З точки зору інституційної теорії корупція як неформальний економічний інститут – це продаж правомочних посад, що мають місце як у державному, так і в приватному секторі економіки, і визначається як контрактна взаємодія між економічними агентами з метою зловживання посадою задля приватної вигоди. З одного боку - недосконалість економічних умов господарювання дає пропозицію на благо такого роду соціально-економічних процесів, а з іншого – використовуючи недосконалість правових і морально-етичних норм у суспільстві дає пропозицію. Вплив корупції на соціально-економічну систему суспільства неоднозначно. З точки зору організаційного оформлення корупцію можна представити і як зрощування економічних інтересів органів державної влади з економічними інтересами представників організованих кримінальних кіл, і як зрощування економічної злочинності з загально-кримінальною.

Провідні вітчизняні учені визначають головні напрямки впливу корупції на національну безпеку наступним чином:

- 1) порушення довіри громадян до урядових структур та правоохоронних органів, що може призвести до втрати легітимності влади та загрози соціальному порядку;
- 2) порушення законності, бо захищаються лише ті, хто може надати неправомірну вигоду;
- 3) втрата інвестицій та обмеження розвитку бізнесу, що може призвести до зростання безробіття, недофінансування соціальних програм та загальної економічної нестабільності;
- 4) втрата боєздатності, розкрадання військової техніки та секретної інформації, що загрожує безпеці країни;
- 5) втрата довіри міжнародних партнерів або втрата міжнародної підтримки;
- 6) поглиблення нерівності, незадоволеність та соціальні напруження, що може призвести до загострення політичних

У грудні 2023 року було проведено п'яте національне опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні на основі якого було сформульовано висновок, що основний тренд 2023 року щодо ситуації з корупцією в Україні можна охарактеризувати як «розчарування після надій на краще». За даними опитування населення, у 2023 році корупція піднялась на друге місце серед основних проблем, перелік яких пропонувався респондентам, порівняно із третім місцем у 2022 році. У 2023 корупцію назвали дуже серйозною проблемою 71,6% громадян, що є більшим за аналогічний показник у 2022 році на 7,4 в.п. Таким чином, оцінка серйозності корупції повернулася на рівень 2020–2021 років, після зниження у 2022 році (64,2%) [2].

В загальному сьогодні Україна перебуває у надзвичайно складній ситуації: повномасштабна російська агресія, яка розпочалася у 2022 р., стала не лише військовим, але й інституційним випробуванням для держави. В умовах війни надзвичайно важливою є здатність держави мобілізувати не лише військові резерви

але й усі суспільні інститути для ефективного управління, гарантування громадської безпеки та стабільності. Цілком логічно, що у такій складній ситуації виникає питання: наскільки інституційно спроможною Україна в умовах війни проводити ефективну антикорупційну політику і яким є "запас міцності" щодо незалежності антикорупційних інституцій в умовах воєнного стану, який актуалізував нові виклики, пов'язані з ризиками нецільового використання ресурсів для забезпечення потреб ЗСУ. В сучасних умовах першочерговим завданням постає підвищення ефективності діяльності інституційних механізмів реалізації антикорупційної політики в умовах зростаючого суспільного запиту на прозорість і підзвітність влади. Сучасна модель інституційної архітектури, яка включає спеціалізовані органи (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, АРМА), а також цифрові інструменти (системи електронного декларування, Prozorro, Prozorro.Sale, DREAM), демонструє як позитивні результати, так і низку дисфункцій. Зокрема, проблемними залишаються питання незалежності антикорупційних органів, перевантаження судової системи, суперечності у правовому регулюванні, а також низький рівень довіри суспільства до їхньої діяльності тощо.

Таким чином можна стверджувати, що корупція в Україні набула ознак системного явища і поширює свій негативний вплив на всі сфери життєдіяльності суспільства. Масштаби поширення корупції загрожують національній безпеці України, що потребує негайного вжиття системних та послідовних заходів, які забезпечують мінімізацію корупційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Гронський, С. (2025). Інституційні механізми реалізації антикорупційної політики в Україні: проблеми та перспективи. *Heraldof Khmelnytskyi National University. Scientific journal. Economic sciences*. 4, 141-147.
2. Корупція в Україні: розуміння, сприйняття, поширеність. (2023). *Звіт за результатами опитування населення та бізнесу*. Київ.